

YAPON İNCƏSƏNƏTİNDƏ XİROSİMA FACİƏSİNİN TƏCƏSSÜMÜ

Dünya incəsənətində soyqırım mövzusunda danışarkən birincilər cərgəsində Xirosima faciəsi və onun törətdiyi dəhşətli fəsadlar yada düşür. XX əsrdə bəşəriyyətin yaşadığı ən ağır faciələrdən biri də məhz Xirosima faciəsidir. Bu barədə çox deyilmiş və yazılmış, bədii əsərlər yaradılmış, bəyənətlər qəbul edilmişdir. Lakin bu fenomenin geniş ictimai-siyasi, hüquqi və mənəvi aspektləri əhatə edən mahiyyəti bu günədək öz dolğun, tam ifadəsini tapmayıb.

«Öz miqyasına, nəticələrinə və insanların yaddaşında buraxdığı silinməz izlərin dərin mənəvi-psixoloji təsirinə görə Xirosima faciəsi XX əsrdə bəşəriyyətin yaşadığı ən dəhşətli faciələrlə – Xolokost, Xatın, Xocalı ilə bir cərgədə qərarlaşıb. Bu tükürpərdici siyahının ayrı-ayrı məqamlarını isə Babi Yar, Maydanek, Osvensim, Liditse, Oradur, Naqasaki, Srebrenitsa, Malibeyli, Qaradağlı... təşkil edir. Sadalanan faciələr bu və ya digər xalqın yaşadığı tale acısı olmayıb bütövlükdə bəşəriyyətin paylaşıdığı ümumdünya kədəri, qlobal faciədir» [1, s. 76]. Məhz buna görə də insanlar irqindən, millətindən və dinindən asılı olmayaraq belə faciələri törədənələrə qarşı birlikdə mübarizə aparır və günahkarların cəzalandırılmasını qətiyyətlə tələb edirlər.

Xirosimadakı memorial sülh parkı faciə qurbanlarının xatirəsinə həsr olunub. Park 12 ha.-dan artıq ərazi tutur. Sülh parkında Memorial sülh muzeyi, çoxlu sayda monumental və dekorativ heykəltəraşlıq abidələri, obelisklər, həlak olanların xatirəsinə ucaldılmış zəng qülləsi və digər mədəni-bədii obyektlər vardır.

Parkın başladığı ərazidə məşhur «Sülh alovu» abidəsi yerləşir. Abidə bir-birinə bilək-biləyə qoşalaşmış iki simvolik əl görüntüsündən ibarətdir. Əslində bunu şərti olaraq əl adlandırmaq olar. Formaca kubizmi xatırladan düz səthli, itiküncü «əllər»in qovuşacağında alov yanır. «Sülh alovu» abidəsinin arxasında məşhur Gembaku qülləsi (Atom qülləsi), qarşısında isə hovuz yerləşir. Hovuzun o biri başında faciə zamanı yanaraq külə dönmüş, əriyib itmiş və

bir-birinə qarışmış insanların xatirəsinə kenotaf ucaldılıb. Bir-birinə yaxın məsafədə, düz xətt boyunca yerləşən «Sülh alovu» və kenotaf sanki hovuz vasitəsilə birləşir (hər iki abidə hovuzun əks tərəflərində, su üzərində ucaldılıb). Kenotafın arxasında, küçənin o biri tərəfində memorial sülh muzeyinin müasir üslubda inşa edilmiş ağ rəngli binası yerləşir (memar Kendzo Tan-ge). Beləliklə bütövlükdə xatirə kompleksi düz xətt boyunca uzanır. Onun ətrafında isə memorial sülh parkı salınmışdır. Düzbucaqlı üfüqi platforma üzərində ucaldılmış, yarım dairəvi, qövsvari arka formasında olan Kenotaf və Sülh alovu abidəsi özündə həm Xirosima qurbanlarının xatirəsini, həm də xalqlar arasında sülhün və əmin-amanlığın möhkəmləndirilməsi ideyalarını birləşdirir. Sülh alovu abidəsi 1 avqust 1964-cü ildə (Xirosima və Naqasaki faciələrinin və İkinci Dünya müharibəsinin 19-cu ildönümü ərəfəsində) açılmış və əbədi alov (sülh alovu) yandırılmışdır.

«Sülh parkı»nın əsas memarlıq müəllifi Tokio universitetinin professoru, tanınmış yapon memarı Kendzo Tangedir. Layihənin həyata keçirilməsində onunla yanaşı yüzdən artıq memar, mühəndis və bədii tərtibatçı iştirak etmişdir.

«Parkın mərkəzi hissəsində, uca, mütəhərrik silindr formalı postament üzərində yapon qızı Sadakonun heykəli ucalır. Heykəl Xirosima sülh parkının bədii-simvolik dominantına çevrilməklə həmin ərazidə ən populyar abidə sayılır. Rəsmi adı «Atom bombası uşaqları» olan bu abidə 5 may 1958-ci ildə (Yaponiyada 5 may uşaq günü kimi bayram edilir) açılmışdır. Abidənin müəllifləri həmin dövrə qədər o qədər də tanınmayan yapon rəssam və heykəltəraşları Kadzuo Kikuti və Kiyosi İkebe idilər» [1, s. 78].

Abidədə bədii obrazı təcəssüm etdirilən uşaq – yapon qızı Sadako Sasaki doğma şəhəri Xirosimaya atom bombası atılarkən 2 yaşında imiş. Partlayış dalğası öz çarpayısında yatmış Sadakonu pəncərədən bayıra tullayır, lakin körpə sağ qalır. Ancaq bu sevinc uzun sürmür. Qız bir qədər böyüdükdən sonra onda atom bombası partlayışının fəsadı olan qorxunc şüa xəstəliyinin simptomları əmələ gəlir. Həkimlərin səyinə baxmayaraq 1955-ci ildə 12 yaşlı uşaq xəstəxanada dünyasını dəyişir.

Heykəlin yüksək pyedestal üzərində qurulmasına baxmayaraq, onun dinamikası, üz cizgilərinin ifadəli quruluşu yaxşı nəzərə çarpır. Müəlliflər Kadzuo Kikuti və Kiyosi İkebe heykəli dinamik, hərəkətli, eyni zamanda nikbin əhvali-ruhiyyədə təcəssüm etdirməklə obrazın həyati mahiyyətini qüvvətləndirmiş, sanki onun ölüm üzərində mənəvi qələbə qazanmasını bədii vasitələrlə dolğun əks etdirmişlər. Kompozisiyanın ümumi ideya-estetik əsasını ölüm və

kədər deyil, məhz həyat və sevinc hissləri təşkil edir ki, bu da əsərin uğurlu təfsirinin əsas şərtlərindən biridir [1, s. 88].

XX əsrin ikinci yarısı və müasir yapon incəsənətində Xirosima mövzusu müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçib. Bu inkişaf öz başlanğıcını ötən əsrin 40-50-ci illərində İri və Tosiko Marukilərin yaradıcılığından götürür və müasir avanqard sənəti təmsil edən artefaktçı rəssamların mücərrəd psixologizmlərlə zəngin əsərlərinə qədər davam edir. Ümumiyyətlə yapon incəsənətində Xirosima mövzusunun tarixi ardıcılıq əsasında üç mərhələyə bölmək olar:

- Erkən dövr (XX əsrin 40-80-ci illəri);
- Yetkin dövr (80-ci illərin sonundan XXI əsrin başlanğıcınadək);
- Müasir dövr (XXI əsrin ilk illərindən bu günədək).

Təsviri sənətdə bu bölgü janr tematikasında, ənənəvi və avropasayağı işləmə texnikasında, sənətin ideya-estetik əsasında və fakturasında özünü büruzə verir. Erkən dövrdə Xirosima faciələri və ondan qaynaqlanan mövzular öz təcəssümünü xarakterik kompozisiya quruluşuna malik realist ifadə tərzində tapırdı. O dövrdə fəaliyyət göstərmiş populyar yapon rəssamları – İri və Tosiko Marukilər, Yosiyo Murakami, Sudzuki Kendzi, Tadasige Ono, Nobuya İino, Yosiyo Murakami və başqaları məhz bu səpgidə işləmişlər. Onların yaradıcılığı nixonqa (ənənəvi yapon sulu boyakarlığı) ilə yoqanın (Avropa rəsamlıq üslubu) arasında qərarlaşmışdı, lakin yoqanın təsvir vasitələri daha üstün idi [4, s. 110-113]. Yapon rəssamlarının yaradıcılığında bu iki istiqamətin bir-birinə olan nisbəti kompozisiya, faktura və s. baxımından müxtəlifdir. Misal üçün, İri və Tosiko Marukilərin məşhur «Xirosima lövhələri» pannosunun kompozisiyası, xüsusən perspektiv quruluşu (bəzi hallarda) Avropa incəsənətinə (yoqaya) daha yaxındır. Lakin pannonun fakturası (kağız əsaslı), işləmə texnikası (rəngli tuş), ölçü forması (uzunluğunun enindən çox böyük olması) və digər cəhətləri ənənəvi yapon incəsənətini xatırladır [6]. Tanasige Onoda isə həm kompozisiya, həm də faktura xüsusiyyətləri Avropa incəsənətinə yaxın olub kubizmlə futurizmin qovşağında yerləşir. Onun yaradıcılığında sərbəst formalar üstünlük təşkil etsə də rəssamın abstrakt sənətlə birbaşa əlaqəsi yoxdur; tablolar da realist cizgilərinin kubizmə yaxın formalarda verilməsi rəssamın üslub xüsusiyyətli kimi dəyərləndirilə bilər.

Ənənəvi olaraq yapon incəsənətində atom bombardmanı dəhşətlərini əks etdirən, yaradıcılıq vasitəsilə sülhü və xalqlar arasında dostluğu möhkəmləndirməyə səsləyən ən populyar sənətkarlar kimi İri (1901-1995) və Tosiko (Toşi; 1912-2000) Marukilərin adı daha çox hallanır. Mübaliğəsiz demək

olar ki, faciədən ötən 70 il ərzində bu mövzuda heç bir rəssam İri və Tosiko qədər dünyada geniş populyarlıq qazanmayıb. İstər yapon, istərsə də dünya incəsənətində bir yerdə işləmiş bu iki sənətkar kimi atom faciələrini daha dolğun, daha kəsərli bədii vasitələrlə əks etdirməyi bacaran, milyonların sevgisini qazanmış başqa rəssam tapmaq çətindir. Artıq ötən əsrin 50-60-cı illərində İri və Tosiko Marukilərin yaratdıqları ənənəvi yapon pannosu tipli silsilə əsərlər bütün dünyada məşhurlaşmışdı. Bu iki rəssamın yaradıcılığında Xirosima və Naqasakidə yaşanan atom dəhşətləri, radioaktiv şüalanmaya məruz qalmış insanların faciəsi sadə, lakin səmimi, inandırıcı ifadə vasitələri ilə öz təsirli bədii-psixoloji təəcəssümünü tapır. «Xirosima dəhşətləri» (Atom bombası) adını almış bu pannolar dünyanın bir çox muzeylərində, rəsm qalereyalarında dəfələrlə nümayiş etdirilmişdir.

Rəssamlar tərəfindən ümumilikdə 10 panno yaradılıb. Pannolar qara və qırmızı tuşla çəkilib. Hər panno səkkiz iri tablodan (vərəqdən) ibarətdir. Tablolar xüsusi hazırlanmış nazik, lakin möhkəm yapon kağızından ibarətdir.

«Xirosima dəhşətləri» (Atom bombası) paneli çoxfıqurlu kompozisiyası, drammatizmi, emosional, gərgin ekspressiyası ilə yadda qalır. Atom faciəsinin günahsız qurbanlarına çevrilmiş insanların təsviri həm ümumi, həm də fərdi cizgilərə malikdir. Tablolardakı ayrı-ayrı surətləri rəssamlar daha aydın, əhatəli planda işləmiş, insanın ruhi təbiətinin ən incə məqamlarını onların simasında dərinlən əks etdirmişlər. Demək olar ki, hər bir pannoda faciə ilə üz-üzə dayanmış geniş insan kütləsinə rast gəlirik. Bu bitib-tükənməyən insan dənizini obrazlı olaraq hisslər və həyəcanlar okeanı adlandırmaq olar. Pannolarda həm qorxu, həyəcan, həm əzmkarlıq, şəfqət və qəhrəmanlıq, həm də yüksək, nəcib insani hisslər, amallar özünü təəcəssüm etdirir [8].

Qırmızı tuşla işlənmiş «Xirosima dəhşətləri» pannosu (rəssamlar bir neçə belə panno yaratmışlar) öz çılğın koloriti ilə daha emosional təsir bağışlayır. Yapon rəssamlığı ənənələrinə müvafiq olaraq İri və Tosiko Marukilər pannonu qarmonşəkili səkkiz bloka bölmüşlər. Panno xeyli böyük olub ümumi ekspozisiyada on metrədən artıq sahə tutur. Ölçülərinə görə sözügedən kompozisiya monumental təsir bağışlayır. Eyni zamanda onun fakturası və işlənmə materialları (kağız, tuş və s.) klassik yapon boyakarlığı ənənələrini xatırladır. Bu maraqlı sintez İri və Tosiko Marukilərin «Xirosima dəhşətləri» pannosunu səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlərdəndir.

Xirosima faciəsi klassik nəslə təmsil edən yapon rəssamlarının yaradıcılığında geniş yayılmışdır. Dünya şöhrəti qazanmış İri və Tosiko Marukilərdən

əlavə, bu mövzuya bir çox başqa sənətkarlar da müraciət etmişlər. Belə sənətkarlardan bir də Tadasige Onodur.

Tadasige Ono XX əsrin ikinci yarısında adı xeyli populyar olan yapon rəssamlarındandır. Lakin dünya onu Xirosima mövzusuna görə yox, müxtəlif ölkələrə etdiyi səfərlərin təəssüratları ilə yaratdığı maraqlı, özünəməxsus mənzərələrinə, tematik əsərlərinə görə tanıyır. Əlbəttə, Ono Xirosima mövzusunda da yan ötməyib. Rəssamın «Xirosima suları» (1959) adlanan rəsmi həmin mövzuya həsr olunub. Bu kiçikölçülü (60x45) qrafik əsər Moskvada, Şərq xalqları incəsənəti muzeyinin ekspozisiyasında saxlanılır. Əsər rəngli qrafika növünə aiddir. Burada bir qədər sxematik tərzdə (sxematiklik Tadasige Ononun üslubunun xarakterik xüsusiyyətidir) Xirosimanın mənzərəsi öz əksini tapmışdır. Arxa planda rəssam məşhur Gembaku (Atom günbəzi) tikilisini əks etdirmişdir. Bəlli olduğu kimi, Xirosimanın mərkəzində yerləşən bu bina şəhərə atom bombası düşdükdən sonra bir qədər dağılsa da, tam uçulmamışdı. Kompozisiyanın arxa planda yerləşən mərkəzi elementini məhz bu tikili təşkil edir. Binanın qarşısında axan çay, ön planda isə dəmir karkasla hüdudlanmış ərazi görünür. Səmada pərakəndə uçan quşlar bu sadə kompozisiyadakı dramatik əhvali-ruhiyyəni gücləndirir.

Tanınmış yapon boyakarı və qrafiki Asai Kiyosi (Kiyoshi; 1902-1968) atom faciələrini yaşamış rəssamlar nəslinin təmsilçisidir. Onun Xirosima mövzusunda bir sıra əsərləri vardır ki, bunların da bəziləri həmin mövzuda işlənmiş ən cəlbedici, emosional işlər sırasındadır. Rəssamın «Xirosima üzərində axşam» tablosu böyük təsiredici qüvvəyə malikdir. Monoxrom ksiloqrafiya üslubunda işlənmiş bu qrafik lövhədə faciədən sonra qismən salamat qalmış məşhur Gembaku – Atom qülləsi (günbəzi) təsvir olunub. Qeyd edək ki, ümumiyyətlə, bu qüllənin və müharibədən sonra inşa edilmiş memorial abidələrinin təsviri Xirosima mövzusunda əsas simvolik obrazlardan birini təşkil edir. Bu memarlıq obrazlarına Tadasige Ono, Asai Kiyosi, Kojiri Tsutomu, qeyri-yapon rəssamlardan Evald Okas, Mauro Bordin, Vladimir Denisov və başqaları müraciət etmişlər.

«Xirosima üzərində axşam» tablosunda gərgin, ekspressiv əhvali-ruhiyyə hökm sürür. Rəssam tabloda şəhərə atom bombası atılan günün axşamını təsvir etmişdir. Kompozisiyanın mərkəzində uçulub dağılmış, lakin öz ilkin əzəmətini, monumentallığını qoruyub saxlamış Gembaku görünür. Onun ətrafında məhv olmuş şəhərin dəhşətli uçqunları diqqəti cəlb edir. Kompozisiyada xeyli sahə tutan səmanın qorxulu görünüşü əsərin dramatikliyini bir

qədər də artırır. Belə ki, rəssam səmadakı buludları alov dilləri formasında təsvir etmişdir. Sanki Xirosima üzərində bütün səma yanaraq göylərə ucalan alov dilləri ilə örtülmüşdür. Kompozisiyanın qızılı-sarı və qəhvəyi tonları bu-radakı alov assosiasiyasını daha qabarıq formada təcəssüm etdirir.

Müasir dövrdə Xirosima faciələrinin əks olunduğu ən maraqlı bədii kompozisiya qruplarından biri də populyar amerikan və yapon avanqard rəssamı Yoko Ono-nun (təvəllüdü 1933) gerçəkləşdirdiyi irimiqyaslı bədii layihələrdir. Məşhur sənətçinin böyük həvəslə bu layihələri həyata keçirməsi və bütün dünyada nümayiş etdirməsi həm onun vətəndaş təəssübkeşliyindən, həm də Xirosima faciəsinin bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlamasından xəbər verir [9]. Nüfuzlu Hiroshima Art Prize mükafatçısı olan Yoko Ono əsasən bədii installyasiya sahəsində çalışmaqla maraqlı həcmli kompozisiyalar yaradır. Bu kompozisiyalar ekspozisiya məkanında həm üfüqi, həm də şaqli müstəvi formasında nümayiş etdirilir.

Yoko Ono sülh uğrunda mübarizənin ən aktiv beynəlxalq təmsilçilərindən biridir. Vaxtilə İri və Tosiko Marukilərin böyük aktivlik nümayiş etdirdiyi beynəlxalq sülh hərəkətində bu gün Yoko Ononun və onun tərəfdaşlarının adı tez-tez hallanır. O, 2005 və 2010-cu illərdə BMT-də keçirilmiş nüvə silahının yayılmaması barədə beynəlxalq konfransın iştirakçısı olmuşdur. Yoko Ono Beynəlxalq Xirosima sülh mükafatı laureatıdır. 2011-ci ildə Xirosima şəhərində keçirilən 8-ci Hiroshima Art Prize sərgisində bu mükafat şəhər meri tərəfindən təntənəli surətdə rəssama təqdim olunub. Qeyd edək ki, 1989-cu ildə təsis edilmiş Xirosima sülh mükafatını Yoko Onodan əvvəl tanınmış yapon modaçı-rəssamı Assi Miyaki (Issey Miyake) və populyar Çin boyakarı Tsay Qotsyan almışlar. Yoko Ononun əsərləri Xirosima sülh muzeyində və müasir incəsənət muzeyində nümayiş etdirilir.

Yoko Ono uzun illərdir ki, orijinal sənət axtarışları ilə məşğuldur. Vaxtilə o, London, Nyu-York və Tokioda nüfuzlu bədii layihələrdə iştirak etmiş və orijinal bədii formalarla ictimaiyyətin diqqətini özünə cəlb etməyi bacarmışdı. Yoko Ono bu gün də yorulmadan çalışaraq Xirosima və Naqasaki faciələrini öz qeyri-adi görürüslü, humanizm ideyalarından qaynaqlanan layihələri vasitəsilə bəşəriyyətin diqqətinə çatdırmağa çalışır [9].

Rəssamın həcmli bədii installyasiya sənəti bütün dünyada məşhurdur. Son dövrlərdə Hiroshima Art Prize sərgisi çərçivəsində, həmçinin bəzi digər beynəlxalq layihələrə uyğun olaraq rəssam yeni installyasiya nümunələri təqdim etmişdir. Belə nümunələrdən biri «Ümid yolu» adlanır. İri ölçülü məkanda

nümayiş etdirilən bu installyasiya əsəri kifayət qədər geniş ekspozisiya sahəsi tutur. Ekspozisiya sahəsinin mərkəzində bir-birindən müxtəlif məsafələrdə yerləşdirilmiş üç qapı qoyulmuşdur. Maraqlıdır ki, bu qapılar çərçivəsiz və divarsız olaraq ekspozisiya sahəsində yer almışlar. Qapılar arasındakı boşluqlarda asma üsulu ilə yapon kalliqrafiya sənəti nümunələri – qara rəngli kəsmə heroqliflər yerləşdirilmişdir. Bütövlükdə kompozisiya təxminən 7 m. uzunluğu və 4 m. eni olan ekspozisiya sahəsini tutur. Rəssamın təsəvvürüncə, bu qapılar bəşəriyyətin keçdiyi və keçəcəyi mürəkkəb nicat yollarının simvolik ifadə formaları olub gələcəyə ümid, inamlı baxış ifadə edir. Bu ümid Xirosima faciələrinin bir daha təkrarlanmayacağı inamından qaynaqlanır. Qapıların bir-birindən müxtəlif məsafələrdə yerləşdirilməsi bəşəriyyətinin inkişaf mərhələlərinə işarədir. Onları birləşdirən asma kalliqrafiya nümunələri isə nəsil-dən-nəslə ötürülən mədəni dəyərlərin daşıyıcısı kimi çıxış edir. Özlüyündə nisbətən sadə kompozisiyaya malik olan bu tərtibat humanist ideyaların mücərrəd formalı, simvollar vasitəsilə gerçəkləşdirilən tərənnümçüsü kimi dəyərləndirilə bilər. Bəzi tədqiqatçıların fikrincə, bu kompozisiyanı dzen-konstruksiyanın yaratdığı harmoniya və relaks kimi təsəvvür etmək mümkündür.

Yoko Ononun Xirosima mövzusunda təqdim etdiyi başqa bir bədii kompozisiya – «Ölülər» öz zahiri görkəmi ilə psixoloji gərginlik yaradır. Geniş ekspozisiya sahəsində nümayiş etdirilən bu kompozisiya eyni biçimli, üzərinə tünd rəngli parça salınmış tabutların nizamlı düzülüşündən ibarətdir. Yoko Ono əslində tabutların özlərini yox, onların oxşarını – mulyajları kompozisiyaya daxil etmişdir. Rəssamın təsəvvürüncə, bu, Xirosimada həyatlarını itirmiş insanların tabutlarıdır. Onların arasındakı boş sahələrə çoxlu sayda senbadzuru (dzuru, yaxud tsuru) – kağız durna fiqurları səpələnib. Belə gərgin, qeyri-adi görünüşlü installyasiyalı kompozisiya qurmaqla rəssam insanların diqqətini faciənin miqyasına yönəltmək istəmişdir. Belə ki, bədii tərtibat nümunəsi müəyyən məkanda nümayiş etdirilsə də kompozisiya baxımından onun çıxış nöqtəsi, müəyyən bir həddə tamlığı yoxdur. Bu isə o deməkdir ki, əsəri istənilən ölçüdə qurmaq, onu «çəkib uzatmaq» mümkündür. «Sonsuz» kompozisiya bəşəri kədərini sonsuzluğuna sanki bir işarədir. Bunu xatırlamaqla Yoko Ono Xirosima faciəsinin ölçüyəsiğmaq miqyası haqqında tamaşaçıları da real təsəvvür yaratmaq istəmişdir.

Xirosima faciələrinin bədii sənətdə təcəssüm etdirilməsi təkcə yapon təsviri sənətinə xas deyil. Bu ümumbəşəri kədər dünyanın bir çox ölkələrində

yaşayan rəssamların yaradıcılığında təmsil olunmuşdur. ABŞ, Qərbi Avropa ölkələri, Rusiya və başqa ölkələrin təmsilçisi olan, müxtəlif bədii üslubları və nəsiləri təmsil edən sənətkarların yaradıcılığında Xirosima faciəsinə dair xeyli sayda bədii əsər nümunəsi vardır.

Xirosima mövzusu keçmiş Sovet incəsənətində də populyar idi. Aydındır ki, bu populyarlığın əsasında siyasi motivasiya dayanırdı. Keçmiş sovet incəsənətində təkcə Xirosima deyil, Vyetnamdakı Sonqmi kəndi faciəsi, Yaxın Şərqdə İsrail təcavüzü və digər hadisələr incəsənətin mövzusunə çevrilir, bədii vasitələrlə təcəssüm olunurdu. Amerikalıların Yaponiyada törətdikləri vəhşilikləri əks etdirməklə sovet ideologiyası ümumən imperiализmin «iç üzünü» açmağa, onu vəhşi kimi qələmə verməyə çalışırdı. Təəccüblü deyil ki, sovet respublikalarını təmsil edən bir çox rəssam ötən əsrin 60-70-ci illərində populyar olan bu mövzuya müraciət etmişdir. Həmin mövzu təkcə qrafikada (plakat və karikatura janrlarında) deyil, rəngkarlıqda, plastik sənətlərdə də geniş yayılmışdı. Kukriniksilərin, S.Çuykovun, B.Yefimovun, A.Milnikovun, V.Bratuxinin və başqalarının yaradıcılığında bu tematika öz parlaq bədii təəcəssümünü tapmışdı.

Xirosima faciəsi mövzusunə müraciət etmiş yaşlı nəsil sovet rəssamlarından biri də eston boyakarı və qrafiki Evald Okas (1915-2011) olmuşdur. Zəngin həyat təcrübəsinə, geniş yaradıcılıq diapazonuna malik sənətkar asan olmayan həyat yolu keçmişdir. Okasın yaradıcılığı çoxşaxəli olub tarixi keçmiş, eston folklorunu, mifik süjetləri, həmçinin müasirliyi əks etdirir. Onun yadda qalan rəngkarlıq işlərindən biri «Xirosima» (1965) adlanır. Tartu Dövlət İncəsənət muzeyində saxlanılan bu monumental xarakterli, çoxfiqurlu kompozisiya rəssamın maraq doğuran əsərlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Xirosima mövzusu keçmiş sovet incəsənətində öz ideoloji mahiyyətinə görə aktual təsir bağışlamışdır. Rəngkarlıqla yanaşı, qrafika sahəsində də bu mövzuda əsərlər işlənirdi. Əgər rəngkarlıqda həmin mövzu ideya-estetik baxımdan daha çox mənəvi planda nəzərdən keçirilirdisə, plakat janrında Xirosima mövzusu bilavasitə təbliğat-təşviqat xarakteri daşımışdır. Bu baxımdan tanınmış rus sovet qrafiki Yaroslav Nikolayeviç Manuxinin «Xirosima təkrar olunmamalıdır!» qrafik kompozisiyası olduqca xarakterik, ibrətamizdir. Ruhən plakat sənətinə yaxın olan bu qravüra sovet sülh siyasətini incəsənətdə ifadə etməklə yanaşı, həm də, o zamankı dillə deyilsə, «Amerika imperiализminin törətdiyi vəhşilikləri» açıb göstərmək üçün kəsərli bədii vasitə idi. Kompozisiyanın mərkəzində iri planda işlənmiş yeniyetmə yapon qızının

kədərli surəti canlanır. Onun kədər, qəzəb, qorxu, bir qədər də inamsızlıq ifadə edən baxışları uzaqlara dikilmişdir. Arxa planda Xirosima dağıntıları əks olunmuşdur.

Rus sovet qrafika sənətinin başqa bir görkəmli nümayəndəsi – müharibə iştirakçısı Boris İvanoviç Prorokov (1911-1972) müharibə mövzusunda silsilə qrafik əsərlərin müəllifidir. Rəssam «Bu, təkrar olunmamalıdır!» adlı seriya üzərində uzun illər işləmişdir. Silsiləyə xeyli sayda rəngli və ağ-qara rəsmlər daxildir. Rəsmlərdən biri «Xirosimanı xatırlamal!» adlanır. Mahiyyətə plakat xarakteri daşıyan bu kompozisiyada başı hər tərəfdən bintlə bərk-bərk sarınmış gənc yapon qızının solğun çöhrəsi görünür. Sxematik tərzdə, məhdud sayda rəng komponentləri ilə işlənmiş bu əsərdə psixoloji gərginliklə yanaşı, ümid işartıları, sabaha inam hissi özünü büruzə verir.

«Keçmiş xatırlamalı. Xirosima.1945» (V.Bratuxin, Kravtsov, İvanov), «Xirosima dərsləri» (T.Moroxovets), «Neqativ» (Q.Kasmaliyeva) və başqa əsərlər sovet dövrü incəsənətinin Xirosima mövzusunda olan dəyərli nümunələrindəndir.

Xirosima mövzusu müasir rus incəsənətində də öz əvvəlki aktuallığını qoruyub saxlamışdır. Hətta gənc və orta yaşlı rus rəssamları zaman-zaman bu bəşəri mövzuya müraciət edirlər. Rəssam Vladimir Denisovun yağlı boya ilə işlədiyi «Xirosima» tablosunda bu faciə nəqledici formada, simvolların dili ilə öz əksini tapır.

Tatarıstan Respublikasında yaşayıb yaradın rəssam İldar Xanovun yaratdığı irihəcmli «Xirosima» tablosu monumental görünüşü, ekspressivliyi, gərgin süjet xətti ilə yadda qalır. Klassik sovet incəsənətinə xas olan monumentalizm ruhunda işlənmiş bu çoxfıqurlu əsərdə atom dəhşətindən qaçaraq özlərini xilas etməyə çalışan insanların məruz qaldığı sarsıntılar yüksək bədii sənətkarlıqla, eyni zamanda zahiri pafosun üstün olduğu nəqledici formalarda öz dolğun ifadəsini tapmışdır.

Xirosima mövzusu gənc italyan rəssamı Mauro Bordinin (Mauro Bordin) yaradıcılığında iriölçülü silsilə rəngkarlıq tabloları ilə təmsil olunub. Ümumi adı «Xirosima atom bombasından sonra» olan bu seriyada italyalı rəssam mövcud fotosəkillər əsasında yanaraq külə dönmüş Xirosima görüntülərini kətan üzərində canlandırıb, zəngin kolorit və bədii ifadə vasitələri ilə təsirli tablolar yaratmağa müvəffəq olmuşdur. İlk baxışda Mauro Bordinin tabloları insanda hətta müsbət emosiyalar yaradır. Bunun əsas səbəbi rəssamın qırmızı-bənövşəyi-çəhrayı rənglərin üstün olduğu zəngin palitrasıdır. Lakin diqqətlə

baxdıqda bu şux rəng qammalarının məhz dağıntıları əks etdirdiyi üzə çıxır. Yüksək rakursdan işlənmiş bu tablolarla dağılmış şəhərin mənzərələri özünəməxsus realist üslubda göz önündə canlanır.

İran mənşəli gənc amerikalı qadın rəssam – Fatimə Börn (Fatemeh Burnes) rəngarəng applikasiyalara bənzər yağlı boya ilə yaxma, gəzdirmə və axıtmalardan ibarət rəngkarlıq əsərləri yaratmaqla məşğuldur. Rəssam daha çox diptix formasına müraciət edir. Birlikdə qoyulmuş qoşa kompozisiyalar kolorit, məzmun və faktura etibarilə bir-birini tamamlayır. Xirosima faciəsi Fatimə Börnün yaradıcılıq fantaziyasını məşğul edən mövzulardandır. Lakin müasir yapon incəsənətində olduğu kimi, o da həmin mövzuya müasir avangard sənətindən irəli gələn alleqorik ifadə kontekstində yanaşır. Rəssamın «Xirosima» diptixi (2012) məhz bu xüsusiyyətləri əks etdirir. Mürəkkəb kompozisiyalı bu diptixdə nisbətən neytral təsir bağışlayan boz göy fonda ekspressiv qırmızı-bənövşəyi rəng yığımları sanki boşluqda donub qalmışdır.

Xirosima faciəsi və onun doğurduğu əks-səda artıq 70 ildir ki, bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. Faciənin baş verdiyi dövrdən on illər keçməsinə baxmayaraq həmin dəhşətli hadisə bu gün də insanları kədərləndirir, düşündürür, bir daha belə halların təkrarlanmaması üçün onları ruhən və cismən səfərbər edir.

Xirosima və Naqasaki hadisələri XX əsr bədii mədəniyyətində daim öz aktuallığı ilə seçilən mövzulardandır. Öz məzmun və mahiyyətinə, qurbanların sayına görə soyqırım kimi dəhşətli hadisədən əsla geri qalmayan, hətta onu ötüb keçən bu müdhiş hadisə humanist ideyaları öz yaradıcılığında əks etdirən sənət adamlarına, onların dünyagörüşünə böyük təsir göstərmişdir. XX əsr bədii mədəniyyətinin elə bir sahəsini tapmaq mümkün deyil ki, orada Xirosima faciələri öz dolğun təcəssümünü tapmasın, bu bəşəri faciənin ürək ağrısından səhnələri yüksək sənətkarlıq dili ilə insanlara təsir göstərməsin. Yapon rəssamları ilə yanaşı, Xirosima və Niqasaki faciələri ABŞ, Qərbi Avropa, Rusiya və digər ölkələrin rəssamları tərəfindən dəfələrlə işlənmiş, nümayiş etdirilmiş, bəşəri ideallarla əlaqələndirilmişdir. Çox müsbət haldır ki, bu global mövzu yeni nəsli təmsil edən, yaşadığımız üçüncü minilliyin nümayəndələri olan rəssam və digər sənətçilərin yaradıcılığında da dərin iz buraxmışdır. Xirosima mövzusunu təkcə birbaşa, ölü şəhərin qorxunc görüntülərini kətana köçürməklə yox, həm də dolayısı ilə, mənəvi aspektdə, daha çox bədii installasiya, interyer dizaynı vasitəsilə təcəssüm etdirən, yeni nəsli təmsil edən sənətkarlar nəsli bu gün bütün dünyada yaxşı tanınır. Vaxtilə Sudzuki Kend-

zi («Dünyaya sülh», «Hərbi bazaların olduğu yer» qravüra seriyaları), Makoto Ueno («Naqasaki» qrafik seriyası), Taqasige Ono («Xirosima suları»), həmçinin Xiroxaru Nii, Nobuya İino, Yosiyo Murakami, Dziro Takidayro və başqalarının bu mövzuda yaratdığı əsərlər bu gün fəlsəfi-psixoloji ahəngdə, müasir installyasiya sənəti formalarında Motoi Yamamoto, Xiroaki Morita, Kaneudzi Teppey, Ryota Kavakubo və başqalarının yaradıcılığında özünü ümumbəşəri ideallar kontekstində, alleqorik formalarda büruzə verir.

Açar sözlər: Xirosima faciəsi, yapon təsviri sənəti, Xirosima sülh muzeyi, İri və Tosiko Marukilər, Taqasige Ono.

ƏDƏBİYYAT:

1. Salamzadə Ə.Ə., Abdullayeva R.H., Zeynalov X.A. Azərbaycan və dünya incəsənətində soyqırım mövzusu (kitab-albom). Bakı, «İndiqo», 2015, 148 s.
2. Khojaly massacre. Bakı, «Elm və təhsil» nəşriyyatı, 2012, 39 s. (ingilis, rus, fransız və alman dillərində)
3. Николаева Н. Искусство Японии (в книге «Всеобщая история искусств»), том шестой, Москва, «Искусство», 1965, 838 с.
4. Дегтярева Л., Иванова А. Искусство Японии (иллюстрированная энциклопедия). Москва, 2009, 240 с.
5. Новикова И. Искусство Японии, Китая и Кореи. Москва, 2014, 384 с.
6. <http://www.pribaikal.ru/art-museum-article/article/22012.html>
7. <http://la-fa.ru/history/history1354.html>
8. <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z00000026/st034.shtml>
9. <http://www.peremeny.ru/column/view/946/>

Хазар Зейналов (Азербайджан)

Отражение трагедии Хиросимы в японском изобразительном искусстве

В статье говорится об отражении в изобразительном искусстве ужасов атомной бомбардировки японских городов Хиросимы и Нагасаки. В ней рассматривается творчество японских художников – Ири и Тосико Маруки, Тагасиге Оно, Асаи Киёси, Судзуки Кендзи, Йоко Оно и ряда других, посвятивших трагедии Хиросимы серию полотен, рисунков, скульптурные произведения, художественные инсталляции. Автор

анализирует особенности японского искусства второй половины XX века и современного периода в контексте этих кровавых событий, оставивших неизгладимый след в сознании народа. В статье рассматривается и творчество художников из других стран, также посвятивших теме трагедии японского народа отдельные художественные композиции.

Ключевые слова: трагедия Хиросимы, изобразительное искусство Японии, музей мира в Хиросиме, Ири и Тосико Маруки, Тагасиге Оно.

Khazar Zeynalov (Azerbaijan)

Reflection of Hiroshima tragedy in Japanese fine arts

The article states about reflection of horror of atomic bombing of Japanese cities Hiroshima and Nagasaki in fine art. Works of Japanese artists – Iri and Toshiko Maruki, Tagashige Ono, Asai Kiyoshi, Suzuki Kenji, Yoko Ono and many others are looked here, who dedicated series of paintings, illustrations, works of sculpture, art installations to Hiroshima tragedy. The author analysed the peculiarities of Japanese art of the second half of XX century and modern period in the context of these bloody crimes, which left indelible mark in the mind of the nation. Either the article deals with works of artist from other countries, who also dedicated certain artistic compositions dedicated to the theme of tragedy of Japanese people.

Keywords: Hiroshima tragedy, Japanese fine art, Hiroshima peace museum, Iri and Toshiko Marukis, Tagashige Ono.